

УДК 336.7

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВАРТОСТІ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Поздняков Є.М.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Обґрунтовано два підходи до визначення справедливої вартості проблемних кредитів суб'єктів господарювання: на індивідуальній і портфельній основах. Запропоновано етапи визначення справедливої вартості проблемних кредитів: сегментація портфеля і формування однорідних підпортфелів, аналіз якості усіх отриманих однорідних підпортфелів, розрахунок коефіцієнтів якості і коефіцієнтів терміну, розрахунок дисконту. Показано, що основна частина корпоративних кредитів має індивідуальні особливості, статистики стягнень для яких не існує, тому при значних розмірах кредиту доцільніше застосовувати не пуловий підхід, а проводити оцінку індивідуально по кожному кредиту. Наведено алгоритм визначення справедливої вартості проблемних кредитів на індивідуальній основі на основі порівняння реальної вартості кредиту і заставного забезпечення по портфелю проблемних кредитів. Проведено апробацію розробленого методичного підходу до визначення справедливої вартості умовного портфеля проблемних кредитів.

Ключові слова: проблемні кредити, справедлива вартість, суб'єкти господарювання, методичний підхід.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України однією зі складніших проблем, з якими стикаються банківські установи, є неповернення позичальниками виданих кредитів, обумовлене не лише об'єктивними причинами. Погіршення стану економіки лише спровокувало реалізацію тих ризиків, які були закладені банками в політику кредитування. На хвилі економічного зростання, в боротьбі за захоплення частки ринку банки часто нехтували фундаментальними правилами кредитування, а саме: необґрунтовано знижували вимоги до оцінки кредитоспроможності позичальників, визначали процентну ставку за кредитом без належної оцінки ризиків, формували кредитний портфель без урахування терміновості пасивів, масово здійснювали валютне кредитування клієнтів за відсутністю у них доходів у іноземній валюті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність подолання поточної суспільно-політичної та фінансово-економічної кризи, у т.ч. за допомогою кредитних механізмів, привертає увагу багатьох учених.

У центрі уваги вчених заходиться стан кредитної діяльності банків, динаміка кредитного портфелю та основні види кредитних операцій, щодо яких може бути спроектована система підтримки прийняття рішень у кредитній діяльності банку на основі імітаційного моделювання [1, с. 173], використання теорії контрактів [2, с. 71] тощо. Шкаєвою Т.І. запропоновано концепцію регулювання концентрації кредитних ризиків комерційного банку на основі застосування методології диверсифікації кредитного портфеля з урахуванням галузевої складової [3, с. 201].

Деевою Н.Е. визначено сутність, складові, особливості корпоративного управління у банках як фінансових посередників. Систематизовано проблеми корпоративного управління у банках. Означено особливості їх прояву в умовах фінансової кризи, запропоновано шляхи подолання [4, с. 109]. У статтях Жукової Н.К., Зражевської Н.В., Ляхової О.О., Шокало Т.П., Батрименко В.В. досліджено загальні закономірності розвитку ринку банківських кредитів України в сучасних умовах [5, с. 56], проблеми формування

банківського кредитно-інвестиційного портфелю в Україні [6, с. 59], моделі виникнення фінансових криз [7, с. 18].

Враховуючи інтенсивний розвиток глобалізаційних та інноваційних процесів у банківській системі [8, с. 4], Дзедзик І.Б. стверджує, що жоден банк не може існувати без ефективної системи управління ризиками [9, с. 110]. Акцентується увага на виконанні банківськими установами функції фінансового моніторингу та реалізації ризикоорієнтованого підходу під час здійснення даного виду операцій. Метою ефективного управління ризиками запропонований поділ банківських ризиків на: «традиційні», тобто кредитні, депозитні, відсоткові, валютні, інфляційні ризики тощо; «нетрадиційні», зумовлені спеціалізацією та диверсифікацією діяльності банку. Кривцун І.М., Кутник О.І. систематизовано заходи з управління традиційними ризиками банку і вироблено рекомендації щодо підвищення ефективності управління нетрадиційними банківськими ризиками [10, с. 105].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи науковий доробок указаних авторів, слід указати на те, що їх праці присвячені роз'єднаним питанням управління кредитною діяльністю банку. Втім недостатньо уваги приділяється проблемам формування ринку купівлі-продажу проблемних активів. Одним із основних чинників, стримуючих його розвиток, є відсутність відпрацьованої методології визначення справедливої вартості проблемних кредитів при укладанні угод. Тому нагальною є потреба розробки методичного підходу до визначення імовірної суми стягнення за проблемними кредитами суб'єктів господарювання.

Мета статті – обґрунтування методичного підходу до визначення справедливої вартості проблемних кредитів клієнтів банку – юридичних осіб на портфельній та індивідуальній основі.

Виклад основного матеріалу. Визначення справедливої вартості проблемних кредитів суб'єктів господарювання пропонується здійснювати за двома підходами: на індивідуальній основі (великі позичальники, кредити яким видаються на індивідуальних умовах) і портфельній

основі (малі і середні підприємства, які отримують однорідні кредити за певними «кредитними програмами» зі стандартними умовами). Пропонується такі етапи визначення справедливої вартості проблемних кредитів: сегментація портфеля і формування однорідних підпортфелів, аналіз якості усіх отриманих однорідних підпортфелів, розрахунок коефіцієнтів якості і коефіцієнтів терміну, розрахунок дисконту.

1 етап – у процесі аналізу кредитний портфель сегментується з урахуванням умов видачі кредитів, термінів існування простроченої заборгованості, внаслідок чого формуються і аналізуються однорідні підпортфелі заборгованості. За результатами основної сегментації (по банківських продуктах), обумовленої схожістю кредитних і операційних ризиків, властивій процедурі видачі однорідних кредитів, формуються підпортфелі 1-ого рівня. На основі додаткової сегментації (по термінах існування простроченої заборгованості) формуються однорідні підпортфелі заборгованості 2-ого рівня. Це дає можливість провести точніший аналіз, оскільки складність стягнення проблемної заборгованості зростає по мірі збільшення терміну її існування.

2 етап – для визначення якості підпортфелів проблемної заборгованості вивчаються такі фактори: фінансовий стан позичальника; наявність у позичальника майна, що не знаходиться в заставі; наявність платоспроможного поручителя і/або застави; причини виникнення простроченої заборгованості; наявність важелів впливу на позичальника; дата останнього платежу, частка погашеної суми кредиту; повнота інформації про позичальника; ліквідність і надійність заставного майна, наявність актів його перевірки; заходи, зроблені для повернення заборгованості. Усім можливим значенням перелічених якісних і кількісних факторів ставиться у відповідність певна сума балів. Фактори об'єднуються в комплексний показник на основі визначення результуючої бальної оцінки. На підставі процентних часток кредитів з різним рівнем результуючої бальної оцінки можна вивести середньозважений бал якості у розрізі підпортфелів 1-го рівня.

3 етап – розрахунок коефіцієнтів якості і коефіцієнтів терміну. Коефіцієнт якості зв'язує часові витрати на стягнення кредитів з рівнем їх бальної оцінки. Коефіцієнт терміну враховує вплив часу існування простроченої заборгованості на вірогідність її стягнення. Вони можуть розраховуватися як для кожного Розрахунок коефіцієнтів якості базується на дисконтуванні грошових потоків, які планується отримати в результаті стягнення проблемної заборгованості. Період дисконтування вибирається виходячи з існуючої статистики часових витрат на повернення заборгованості по підпортфелях різної якості. Розрахунок коефіцієнта робиться шляхом порівняння продисконтованих грошових потоків, отриманих при різних часових витратах, з сумою проблемної заборгованості.

У основі розрахунку коефіцієнта терміну лежить узагальнена статистика банків і колекторних агентств по відсотку повернення проблемних кредитів залежно від терміну існування простроченої заборгованості. Відповідно до існуючої статистики, кожному періоду існування простро-

ченої заборгованості ставиться у відповідність певний коефіцієнт терміну.

4 етап – розрахунок дисконту. Дисконт є різницею між об'ємом портфеля проблемних кредитів і вірогідною сумою повернення заборгованості. Розрахунок робиться в розрізі однорідних підпортфелів 2-го рівня. При цьому вірогідна сума повернення заборгованості по кожному з підпортфелів складається з двох складових: суми стягнення без урахування коштів від реалізації заставного майна і суми, що надійшла від реалізації заставного майна. Перша із складових розраховується шляхом множення суми заборгованості по підпортфелю 2-го рівня на коефіцієнт якості і коефіцієнт терміну. Друга складова розраховується шляхом зважування суми застави на коефіцієнти ліквідності і надійності, відповідні цьому виду застави. У результаті визначається сумарний розмір дисконту по підпортфелях 1-го рівня, виражений у відсотках від їх розміру, і середньозважений розмір дисконту по усьому портфелю.

Основна частина корпоративних кредитів має індивідуальні особливості, статистики стягнень для них не існує, тому при значних розмірах кредиту доцільніше застосовувати не пуловий підхід, а проводити оцінку індивідуально по кожному кредиту. При цьому міра важливості і черговість проведення різних напрямів аналізу міняється залежно від того, на якому етапі знаходиться робота з проблемним кредитом. У будь-якому випадку, украй важливо з'ясувати, які заходи вже робилися для повернення кредиту. Якщо робота з позичальником знаходиться на етапі судових розглядів, необхідно розуміти ситуацію у справі, позицію позичальника і шанси на прийняття рішення на користь банку.

Крім того, необхідно з'ясувати причини неплатежів по кредиту і плани власників по подальшому розвитку підприємства: іноді невиконання умов договору пов'язане не з погіршенням фінансового стану, а з фінансовою політикою керівництва або власників, коли при ухваленні рішення про розподіл грошових потоків для підприємства існують більш пріоритетні платежі, ніж погашення кредиту. Для цього треба оцінити фінансовий стан і грошові потоки позичальника. У випадку якщо причиною виникнення простроченої заборгованості є брак коштів, необхідно спрогнозувати грошові потоки, які зможе генерувати підприємство при різних варіантах розвитку подій, продисконтувати їх в часі і оцінити вірогідну суму повернення розміщених коштів. Якщо підприємство входить до складу групи пов'язаних підприємств, доцільно зрозуміти його місце в цій групі і міру значущості для роботи групи, оскільки це впливає на розподіл усередині-групових грошових потоків і можливість отримання фінансової допомоги від пов'язаних компаній.

Необхідно також проаналізувати вартість і ліквідність заставного майна, якість оформлення документів по кредиту, важливість заставного майна для діяльності позичальника, можливість його позасудового стягнення. При оцінці застави, як і при аналізі портфеля роздрібних кредитів, необхідно застосовувати статистичні дані про коефіцієнти ліквідності і середній час реалізації різних типів застави, а також інформацію про

фінансові витрати при стягненні. Проведений аналіз не лише дозволить розрахувати вірогідну суму коштів, яку можна виручити при реалізації застави, але і дасть розуміння наявності або відсутності важелів впливу на позичальника: якщо майно, передане в заставу, є стратегічно важливим для ведення бізнесу і документи оформлені правильно, велика вірогідність того, що при зверненні стягнення на майно клієнт зробить спроби погашення заборгованості.

Справедлива вартість проблемних кредитів визначається на основі порівняння 1) реальної вартості і 2) заставного забезпечення по портфелю проблемних кредитів. Згідно заставного права, банк має право власності не на сам об'єкт застави, а на грошові засоби, отримані від його реалізації. Суму, отриману понад існуючу заборгованість по кредиту і процентам, банк має повернути позичальнику. Тому реальна вартість застави по портфелю проблемних кредитів коригується із врахуванням реальної заборгованості позичальника:

Справедлива вартість проблемного кредиту визначається за максимальним значенням реальної вартості проблемного кредиту і реальної вартості його заставного забезпечення. Фільтр по кредиту і заставі використовується для принципової відповіді на запитання щодо можливості стягування кредитної заборгованості з позичальника і реалізації застави: 1 – можливо, 0 – неможливо. Значення фільтру дорівнює 0, якщо відповідь на будь-яке з указаних питань буде позитивною:

- по фінансовому активу:
  - чи були випадки дефолту позичальника?
  - чи має клієнт негативну кредитну історію?
  - чи є факт несплати першого платежу по відсотках?
    - чи є сумніви щодо репутації кредитних фахівців, які приймали рішення про видачу кредиту?
    - чи є значна відмінність якості кредиту від якості інших кредитів з цього портфеля?
    - чи значно змінилися дані про фінансовий стан позичальника при призначенні іншого кредитного фахівця для моніторингу кредиту?
    - чи відмовлявся позичальник виплачувати кредит (це означає, що витрати по поверненню кредиту будуть високими внаслідок судових витрат)?
- по заставі:
  - чи є комплект документації, що дозволяє стягнути заставу, неповним?
  - чи є причина, що перешкоджає передачі прав на заставу від кредитора покупцеві портфеля?
- по заставі і кредиту:
  - чи не минув термін позовної давності з часу між закінченням кредитної угоди і поточним моментом?

Список літератури:

1. Драчко-Єрмоленко Є. В. Функціональні задачі системи підтримки прийняття рішень у формуванні кредитного портфелю банку / Є. В. Драчко-Єрмоленко // Екон.-мат. моделювання соц.-екон. систем. – 2007. – Вип. 12. – С. 169-179.
2. Храпко В. Н. Моделирование кредитных отношений в теории контрактов / В. Н. Храпко // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 154. – С. 69-72.
3. Шкаева Т. И. Концепция регулирования отраслевой концентрации кредитных рисков коммерческого банка / Т. И. Шкаева // Экономика пром-сті. – 2010. – № 4. – С. 198-202.
4. Деева Н. Е. Корпоративне управління у банках: специфіка, проблеми і шляхи їх вирішення / Н. Е. Деева // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2009. – № 1. – С. 107-114.

Залишкова вартість проблемних кредитів відображає загальну якість андеррайтингу у кредитора і властивий йому кредитний ризик. Ці показники якості знаходяться в центрі уваги при привласненні кредитного рейтингу банку. Множник якості кредитора визначається за національною рейтинговою шкалою. Інвестиційними рівнями довгострокових кредитних рейтингів (більше за один рік) є: uaAAA, uaAA, uaA, uaBBB. Кредитори зі спекулятивними рівнями uaBB, uaB мають нижчу за достатню, або низьку кредитоспроможність. Для кредиторів зі спекулятивними рівнями uaCCC, uaCC, uaC, uaD високою є ймовірність дефолту.

Апробацію методичного підходу проведено на умовному портфелі проблемних кредитів, який є широко диверсифікованим у галузевому аспекті: добувна і переробна промисловість, операції з нерухомістю, транспорт і зв'язок, сільське господарство, торгівля, будівництво, інші галузі. Цільовим призначенням виданих проблемних кредитів є фінансування товарних і виробничих запасів, обладнання, нематеріальних активів, незавершеного виробництва, капітального будівництва, розширення посівних площ, поповнення власного оборотного капіталу. Процентна ставка по виданих кредитах коливалася від 17% до 23%, термін прострочки – від 2 місяців до 20 місяців. При номінальній вартості портфеля проблемних кредитів 20908,6 тис. грн. його реальна вартість складає 4816,9 тис. грн. Справедлива вартість портфеля, зважена на кредитний рейтинг позичальника, становить 12084,9 тис. грн., дисконт складає 42,2%.

Висновки і пропозиції. Обґрунтовано етапи визначення справедливої вартості проблемних кредитів на портфельній основі: сегментація портфеля і формування однорідних підпортфелів; аналіз якості усіх отриманих однорідних підпортфелів; розрахунок коефіцієнтів якості і коефіцієнтів терміну; розрахунок дисконту. Справедлива вартість проблемних кредитів на індивідуальній основі визначається на основі порівняння реальної вартості кредиту (добуток номінальної вартості, фільтра по проблемному кредиту, множнику якості позичальника і множнику галузі позичальника) і заставного забезпечення по портфелю проблемних кредитів (добуток номінальної вартості, фільтра по заставі проблемного кредиту, множник якості застави). Проведено апробацію розробленого методичного підходу до визначення справедливої вартості умовного портфеля проблемних кредитів.

Перспективами подальших досліджень є визначення пропозицій щодо активізації розвитку ринку проблемних кредитів.

5. Жукова Н. К. Сучасний стан ринку банківських кредитів в Україні / Н. К. Жукова, Н. В. Зражевська // Економічний часопис-XXI. – 2011. – № 5-6. – С. 54-57.
6. Ляхова О. О. Кредитно-інвестиційний портфель банків та його вплив на фінансування інвестиційних проєктів в Україні / О. О. Ляхова, Т. П. Шокало // Економічний часопис-XXI. – 2011. – № 5-6. – С. 58-61.
7. Батрименко В. В. Сучасні механізми трансформації грошово-банківської сфери України як необхідна умова виходу із фінансово-економічної кризи / В. В. Батрименко // Економічний часопис-XXI. – 2009. – № 11-12. – С. 17-20.
8. Новікова І. В. Інноваційний потенціал підприємства: оцінка та фінансово-інвестиційне забезпечення розвитку (за матеріалами підприємств алмазно-інструментального виробництва України): Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / І. В. Новікова; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2003. – 20 с.
9. Дзедзик І. Б. Місце ризиків у системі фінансового моніторингу операцій банківської установи / І. Б. Дзедзик // Регіон. економіка. – 2008. – № 4. – С. 109-114.
10. Кривцун І. М. Управління ризиками комерційного банку / І. М. Кривцун, О. І. Кутник // Регіон. економіка. – 2008. – № 4. – С. 104-108.

Поздняков Е.М.

Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СПРАВЕДЛИВОЙ СТОИМОСТИ ПРОБЛЕМНЫХ КРЕДИТОВ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Аннотация

Обоснованы два подхода к определению справедливой стоимости проблемных кредитов субъектов хозяйствования: на индивидуальной и портфельной основах. Предложены этапы определения справедливой стоимости проблемных кредитов: сегментация портфеля и формирование однородных подпортфелей, анализ качества всех полученных однородных подпортфелей, расчет коэффициентов качества и коэффициентов срока, расчет дисконта. Показано, что основная часть корпоративных кредитов имеет индивидуальные особенности, статистики взысканий для которых не существует, потому при значительных размерах кредита целесообразнее применять не пуловый подход, а проводить оценку индивидуально по каждому кредиту. Приведен алгоритм определения справедливой стоимости проблемных кредитов на индивидуальной основе на основе сравнения реальной стоимости кредита и залогового обеспечения по портфелю проблемных кредитов. Проведена апробация разработанного методического подхода к определению справедливой стоимости условного портфеля проблемных кредитов.

Ключевые слова: проблемные кредиты, справедливая стоимость, субъекты хозяйствования, методический подход.

Pozdnyakov E.M.

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mikhail Tugan-Baranovskij

METHODICAL APPROACH TO DETERMINATION OF THE FAIR VALUE OF NON-PERFORMING LOANS OF LEGAL ENTITIES

Summary

Grounded two approaches to determining the fair value of non-performing loans of business entities: on an individual and portfolio basis. Proposed steps of determining the fair value of problem loans: portfolio segmentation and formation of homogeneous subportfolios, analysis of the quality of the obtained homogeneous subportfolios, calculating quality factors and coefficients period, the calculation of the discount. It is shown that the bulk of corporate loans has individual characteristics, statistics penalties that do not exist, because if significant amounts of credit is not appropriate to apply the pooling approach and evaluate individually for each loan. An algorithm for determining the fair value of non-performing loans on an individual basis by comparing the real cost of credit and collateral for the portfolio of problem loans. The approbation of the developed methodological approach to the determination of the fair value of a conditional portfolio of problem loans.

Keywords: non-performing loans, the fair value, entities, methodical approach.